

Eliza Lubojańska

"Muzeum Organów Śląskich = The Museum of Silesian Organ", oprac. nauk. Julian Gembalski, Katowice-Bytom 2013 : [recenzja]

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 3, 183-185

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELIZA LUBOJAŃSKA

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Muzeum Organów Śląskich = The Museum of Silesian Organ / oprac. nauk. Julian Gembalski. – Katowice : Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach ; Bytom : Frodo Sp.j., 2013. – 159 s.: il. ; 29 cm. - ISBN 978-83-85679-78-3 ; ISBN 978-83-933403-4-7.

Zbiory muzealne są elementem kształtowania tożsamości narodowej podobnie jak zbiory archiwalne, których zadaniem jest kultywowanie pamięci historycznej, budzenie pamięci o przeszłości. Instytucje muzealne, prowadzą działalność naukową i edukacyjną poprzez gromadzenie kolekcji muzealnych i dokumentowanie zbiorów. Jedną z najnowszych tego typu placówek w regionie górnośląskim jest powstałe w 2004 r. Muzeum Organów Śląskich, założone przez wybitnego znawcę organów Juliana Gembalskiego. Muzeum znajduje się w gmachu Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach, jednej z najstarszych wyższych uczelni na Górnym Śląsku, której działalność sięga 1929 r., kiedy powstało Państwowe Konserwatorium Muzyczne. Po II wojnie światowej przekształcono go w Państwową Wyższą Szkołę Muzyczną.

Powstanie placówki muzealnej nie byłoby możliwe bez wieloletnich badań Juliana Gembalskiego nad historią organów na Śląsku, związanych z pozyskiwaniem instrumentów i ich elementów podczas wizytacji rozlicznych parafii. Decyzją Senatu Akademii Muzycznej Muzeum stanowi integralną część Katedry Organów i Muzyki Kościelnej, która w 2012 r. poszerzyła obszar swojej działalności naukowej o gromadzenie i opracowywanie dokumentów związanych z organami na Śląsku. Zwieńczeniem prowadzonych działań jest stworzenie nowoczesnej bazy danych o śląskich organach pod nazwą „Archiwum Organologiczne”.

Omawiana publikacja to bogato ilustrowany album. Książka jest dwujęzyczna: równoległe w wersji polskiej i angielskiej, dodatkowo zawiera streszczenie w języku niemieckim. Praca powstała dzięki dotacji finansowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego jako element prac badawczych zespołu naukowego, powołanego w ramach programu badawczego zatytułowanego „Stworzenie Archiwum Organologicznego przy Muzeum Organów Śląskich” (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki). W skład zespołu badawczego projektu wchodzi następujące osoby: Julian Gembalski (kierownik), Marek Urbańczyk, Stanisław Pielczyk (asystent), Marta Kogut.

W zamierzeniu autorów publikacja jest przeznaczona dla miłośników organów i muzyki organowej i ma na celu przede wszystkim upowszechnie-

nie wyników badań naukowych. Może również służyć jako pomoc „w odkrywaniu piękna instrumentu, który od kilku stuleci współtworzył oblicze europejskiej kultury” [s. 11].

Zrąb główny publikacji stanowi katalog fotograficzny zbiorów, autorstwa wybitnego śląskiego fotografa, Janusza Cedrowicza. We wstępnej części natomiast zawarto historię powstania placówki, przedstawiono zadania muzeum w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz popularyzacji i upowszechnianiu wiedzy o organach w ramach ekspozycji stałej i ekspozycji czasowych, wykładów, publikacji oraz konferencji naukowych [s. 6]. Ekspozycja stała to okazały zbiór kilkuset eksponatów rozmieszczonych w pięciu salach. Wśród najcenniejszych wymienione zostały barokowe organy z Przyszowej (XVIII w.), które do 1959 r. znajdowały się w kościele Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach-Brynowie. Z tego samego okresu pochodzi instrument z Szombierek o nazwie pozytyw, który został uratowany i odrestaurowany przez autora pracy. Oprócz kompletnych instrumentów w muzeum gromadzone są ich poszczególne elementy świadczące o bogatej tradycji budownictwa organów na Górnym Śląsku np. szafy organowe zbudowane przez rybnicką firmę Klimosz i Dyrzsląg czy organy firmy Schlag und Söhne.

Autor omawia kolejno elementy organów (zespół brzmieniowy, obudowę zewnętrzną, prospekt) i ich konstrukcję (trakturę, wiatrownicę, piszczałki), następnie koncentruje się na zagadnieniu historii organów jako instrumentu muzycznego i dzieła techniki udoskonalanego sukcesywnie na przestrzeni wieków.

Wśród innych cennych eksponatów decydujących o brzmieniu organów na uwagę zasługuje zbiór pięćdziesięciu zbudowanych z różnych materiałów zabytkowych piszczałek, które pochodzą z wielu nieistniejących już instrumentów. Każdy z nich jest dowodem kunsztu mistrzów śląskiego budownictwa organowego. W tym kontekście przywołano też nazwiska najwybitniejszych organmistrzów, wśród nich znaleźli się m.in.: Carl Volkman, Johan Hawel, Carl Spiegel.

Kolejny omówiony w książce zbiór eksponatów muzealnych to fisharmonie, czyli instrumenty wynalezione pod koniec XVIII w., które pełniły funkcję organów w kaplicach, służyły do ćwiczeń organistom. Wraz z wynalezieniem tzw. organów elektronicznych odeszły w zapomnienie.

Oprócz instrumentów ważną część zbiorów Muzeum Organów Śląskich stanowią wydawnictwa nutowe i dokumenty związane z historią budownictwa organowego, muzyką organową i kościelną. Archiwalia i pozostałe dokumenty stanowią zaplecze naukowe Muzeum w ramach bazy „Archiwum Organologiczne”.

Szczególnie cennym nabytkiem Muzeum są zbiory ikonograficzne, w skład których wchodzi „fotografie organów śląskich, dawne i współczesne, kopie wszelkich przekazów ikonograficznych włącznie z rysunkami

projektowymi” [s.10] kolekcje kalendarzy, pisma firmowe, grafiki, rysunki. Wśród najnowszych ekspozycji wymienia się wystawę „Dziedzictwo utracone” przedstawiającą archiwalne fotografie organów utraconych w zawierusze II wojny światowej i zniszczonych po wojnie.

Trzon publikacji stanowi kolekcja fotografii dokumentujących dorobek Muzeum Organów Śląskich – zawiera m.in. fotografie wspomnianych organów z Przyszowej. Pokazną część tego zbioru stanowi dokumentacja wcześniejszych ekspozycji z holu głównego Akademii. Zdjęcia przedstawiają m.in. poszczególne elementy organów znajdujące się w kolejnych salach Muzeum: piszczałki, traktury, miechy klinowe, dmuchawy organowe, wyciągi i deski rejestrowe i wiele innych detali, których nazwy niewiele mówią osobom nieorientowanym w poruszanej tematyce, natomiast dla specjalistów są cennym materiałem badawczym.

W książce zamieszczono ponadto fotografie inskrypcji stanowiących ważne źródło informacji o budowniczych organów i czasie ich powstania. Niezwykle interesujące są faksymile dokumentów archiwalnych: projektów, listów, rachunków, korespondencji oraz dokumentów ikonograficznych, a także dokumentów życia muzycznego (bogata kolekcja zawierająca m.in. afisze, programy festiwalu, materiały prasowe). Autorzy publikacji wiele miejsca poświęcili także na prezentację zbioru fisharmonii znajdujących się w muzeum. Na kolejnych stronicach zostały omówione aspekty techniczne i konstrukcyjne organów oraz sam mechanizm działania instrumentu. Zdaniem Gembalskiego „organy ze swą dynamiczną strukturą brzmieniową i architektoniczno-plastyczną są w każdym wypadku dziełem jednostkowym” [s. 151]. Wizyta w muzeum może być pomocą we właściwym przeżywaniu muzyki organowej oraz służyć „człowiekowi w odkrywaniu otaczającego go piękna i dobra, a także doświadczania sacrum i sensu życia” [s. 151].

Zwieńczeniem pracy jest zwięzła historia Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego. Cenne informacje zawiera również notka biograficzna Juliana Gembalskiego, z omówieniem nagród i wyróżnień, jakie otrzymał.

Całość zamyka wykaz literatury dokumentującej działalność muzeum. Bibliografia rejestruje pozycje głównie z czasopism i periodyków o charakterze muzycznym, ogólnospołecznym, lokalnym i uczelnianym, uwzględniono m.in.: „Ruch Muzyczny”, „Klucz”, „Śląsk”, „Dziennik Zachodni”, „Gościa Niedzielnego”.

Zaprezentowana publikacja to wynik żmudnej i wytrwałej pracy Juliana Gembalskiego. Szeroka wiedza muzyczna połączona z pasją ochrony dziedzictwa narodowego daje znakomite rezultaty. Praca ta jest dokumentacją dokonań, a jednocześnie początkiem pogłębionych badań organologicznych.